

Powieść piastowska — (ang. *Piast dynasty novel*, niem. *Piasten-Roman*, fr. *Piast dynastie roman*) odmiana tematyczna powieści historycznej, skoncentrowana na czasach panowania w Polsce dynastii Piastów, poczynając od czasów legendarnych, poprzedzających rządy Mieszka I (X wiek), aż do śmierci Kazimierza III Wielkiego w roku 1370. Główne tematy powieści piastowskiej to: powstanie państwa polskiego, beletryzowane, oparte na źródłach historycznych biografie kolejnych monarchów z dynastii Piastów, zawierające m.in. ich wizję sprawowania władzy i utrzymywania/poszerzania terytorium Polski. W powieści piastowskiej główną rolę odgrywają postaci władców piastowskich, ze szczególnym uwzględnieniem Mieszka I (zm. 992) jako założyciela dynastii, jego następcy Bolesława I Chrobrego (967–1025), pierwszego koronowanego króla Polski, oraz kolejnych dwóch królów o imieniu Bolesław, króla Bolesława II Śmiałego, zwanego też Szczodrym, (1042–1081/1082) oraz Bolesława III Krzywoustego (1086–1138). Najważniejsze tematy powieści piastowskich to kwestie kształtowania się narodu i państwa polskiego, polityka zagraniczna Piastów, ze szczególnym uwzględnieniem

kontaktów z zachodnim sąsiadem piastowskiej Polski, Świętym Cesarstwem Rzymskim Narodu Niemieckiego, okres rozbitcia dzielnicowego oraz próby odrodzenia państwowości polskiej przez ostatnich Piastów, Władysława I Łokietka i Kazimierza III Wielkiego. Równie istotne są kwestie przyjęcie chrześcijaństwa i towarzysząca temu zmiana mentalnościowa, kulturowa i cywilizacyjna (szczególną rolę odgrywa tutaj zjazd gnieźnieński z roku 1000), proces przyjmowania chrześcijaństwa przez ludność zamieszkującą tereny należące do państwa polskiego i tzw. reakcja pogańska. Najnowsze powieści piastowskie posiadają pewien potencjał krytyczny, oznaczający zgodną z postulatami *history from below* wnikliwą lekturę źródeł epoki oraz dominujących przez wieki koncepcji historiograficznych, skupiających uwagę na historii wydarzeniowej i wyższych warstwach społecznych. Przykładowo Elżbieta Cherezińska, powieściową dylogią poświęconą Sygrydzie Storadzie, siostrze Bolesława Chrobrego, królowej Danii, Norwegii, Szwecji i Anglii (*Harda i Królowa* 2016), wpisuje się w dokonania herstorii, historii widzianej i opisywanej z perspektywy kobiet, marginalizowanych przez tradycyjną historiografię.

Powieść piastowska, ujęta diachronicznie i synchronicznie, jest odmianą tematyczną powieści historycznej. Jest więc podporządkowana dynamice rozwoju i wyznacnikom genologicznym powieści historycznej. Zatem to, w jaki sposób w danej powieści piastowskiej podjęte zostaną tematy historyczne — tj. wizja procesu historycznego i historiozofia, rola jednostki, wizja społeczeństwa, przyczyny konfliktów, jaki stosunek wobec przekazu źródłowego epoki wybierze autor (ścisły dokumentaryzm, zwany przez Aleksandrę Chomiuk strategią źródłowości, czy bardziej „non-szalancki” stosunek do źródeł historycznych), a także wybór strategii narracyjnej i struktury powieściowej, w tym stopień udziału postaci historycznych w fabule, dominujący model narracyjny (przygodowy, obyczajowy, romansowy, fantastyczny itp.) — zależą tyleż od decyzji danego autora, co od momentu powstania danej powieści. Powieść piastowska może wpisywać się w dominujący w danym momencie model powieści historycznej, bądź świadomie z nim zrywać. Również kwestia sposobu podjęcia w konkretnych utworach kwestii politycznych, światopoglądowych, obyczajowych, czy szeroko pojętej problematyki emancypacyjnej, powiązanej z krytyczną postawą w stosunku do źródeł historycznych i wcześniejszych powieści przynależących do tego nurtu, zależne są od przemian diachronicznych powieści historycznej.

Wspólna dla powieści piastowskiej jest tendencja do obdarzania pierwszej polskiej dynastii pewnego rodzaju nadświadomością historyczną: Piastowie są w tych powieściach portretowani jako wyjątkowo zdolni politycy, potrafiący planować dalekosiężne działania. Nie powinno to jednak dziwić w powieści historycznej, która zawsze zawiera pewien niezbywalny element mitów historycznych i historiograficznych, służących podtrzymaniu wizji wspianalej prze-

szłości. Jednym z najważniejszych mitów historiograficznych jest mit genealogiczny, podbudowany nostalgią, kreujący wizję legendarnych i historycznych początków państwowości. Taki kompleks wyobrażeń historyczno-kulturowych jest charakterystyczny dla wszystkich narodów, a najmocniej jest ewokowany właśnie w powieści historycznej, zwłaszcza w tych jej odmianach tematycznych, które opowiadają o początkach państw i narodów. Współczesna powieść historyczna, a zatem i powieść piastowska, to gatunek hybrydyczny, zdolny absorbować elementy ze wszystkich odmian powieściowych. Obok diachronicznie wcześniejszej odmiany wysokoartystycznej, obecne powieści piastowskie meandrują silnie w kierunku literatury popularnej, by jednak i w tej odmianie stać się „medium cyrkulacyjnym” (Erll 2009: 233), przekazującym i konsolidującym mity społeczne, historyczne i kulturowe. W związku z tym powieści piastowskie uczestniczą w procesie reprezentacji przeszłości i przyczyniają się do umacniania wzorców kulturowych i transmisji ponadpokoleniowej świadomości historycznej.

Terminu „powieść piastowska” użył po raz pierwszy Kazimierz Wyka w roku 1948 w książce *Pogranicze powieści*, gdzie znalazł się obszerny rozdział zatytułowany *Powieść piastowska*. Wyka zauważył, iż w czasie II wojny światowej i tuż po jej zakończeniu, tematyka piastowska była niezwykle popularna, bo dostarczała nie tylko tak potrzebnej podczas wojny wizji chwalebnej przeszłości, ale i licznych analogii historycznych, związanych z piastowską walką z żywiołem germańskim. Niezależnie od siebie powstały cztery cykle powieściowe: Karola Bunscha (*Dzikony skarb*, 1945; *Ojciec i syn*, 1946), Antoniego Gołubiewa (sześciotomowy cykl powieściowy *Bolesław Chrobry*, od 1947 r.), Władysława Jana Grabskiego (trylogia *Saga o Jarlu Broniszu: Zrękowiny w Uppsali, Śladem*

wikingów i *Rok tysięczny*, wyd. 1946–47) oraz Teodora Parnickiego (*Srebrne orły*, 1945, podówczas jako zapowiedź niezrealizowanego cyklu *Królewski szczepek Piastowy*). Do powieści piastowskich zaliczyć jednak należy już utwory Józefa Ignacego Kraszewskiego, wchodzące w skład cyklu powieściowego *Dzieje Polski*: w odmianie legendarnej (czasy przedhistoryczne, znane jedynie z podań) *Starą baśń. Powieść z IX wieku* (1876); czy tradycyjne powieści historyczne opowiadające o czasach piastowskich: *Historia prawdziwa o Petрку Właście palatynie, którego zwanio Duninem. Opowiadanie historyczne z XII wieku* (1876); *Lubonie. Powieść historyczna z X wieku* (1876); *Bracia Zmartwychwstańcy. Powieść z czasów Chrobrego* (1976); *Masław. Powieść z XI wieku* (1877); *Królewscy synowie. Powieść z czasów Władysława Hermana i Krzywoustego* (1877); *Boleszęcyce* (1877); *Stach z Konar. Powieść historyczna z czasów Kazimierza Sprawiedliwego* (1878); *Kraków za Łotką* (1880); *Pogrobek. Powieść historyczna z czasów przemysławowskich* (1880); *Waligóra. Powieść historyczna z czasów Leszka Białego* (1880); *Syn Jazdona. Powieść historyczna z czasów Bolesława Wstydliwego i Leszka Czarnego* (1880); *Król chłopów. Powieść historyczna z czasów Kazimierza Wielkiego* (1881); *Jelita. Powieść herbowa z 1331 roku* (1881), a także powstałe przed II wojną światową powieści Zofii Kossak-Szczuckiej (*Legnickie pole*, 1930; *Na drodze*, 1926) czy *Czarne tarcze* Jarosława Iwaszkiewicza (1934). Wymienić też trzeba powieść Stefana Żeromskiego *Powieść o Udałym Walgierzku* (1906), która łączy narrację historyczną z legendarną, wywiedzioną z *Kroniki Wielkopolskiej* (XIII w.) Zainteresowania okresem piastowskim i legendarnym w literaturze polskiej poszukiwać można w utworach z XVIII/XIX wieku, co wymagałoby jednak uchylenia kryterium genologicznego. Tematykę tę podejmował chociażby Juliusz Słowacki, poematy: *Genezis z Ducha*, *Król-Duch*; dramaty: *Balladyna*, *Lilla Weneda*, *Min-*

dowe, czy Julian Ursyn Niemcewicz w *Śpiewach historycznych z muzyką i rycinami przez Jul. Urs. Niemcewicza, S.S. z 1816 roku*. Młody, 17-letni Zygmunt Krasiński napisał powieść o Władysławie Hermanie *Władysław Herman i dwór jego. Powieść historyczna z dziejów narodowych XI-go wieku* (1830). Romantyczne korzenie tematyki podejmowanej przez powieść piastowskiej dowodzą powiązania tej odmiany powieściowej z kwestiami patriotycznymi i są efektem wysiłków zmierzających ku przypominaniu/konstruowaniu wizji wspaniałej przeszłości Polski, która miała stanowić swego rodzaju podporę świadomości narodowej i historycznej w czasach zaborów. Polska powieść historyczna, już od swego zarania w XIX wieku, musiała spełniać dodatkowe funkcje i posługiwać się rozbudowanym — w porównaniu z powieściami historycznymi innych krajów europejskich — repertuarem chwytów i strategii reprezentacji. Charakterystyczne dla polskich utworów tego gatunku były wszelkie strategie obrachunkowe i aktualizujące, aluzje historyczne oraz formy paraboliczne i egzemplaryczne. To właśnie silny ładunek patriotyczny i emocjonalny spowodował, że powieść piastowska tak intensywnie rozwijała się w czasach II wojny światowej i tuż po niej, w czasach PRL.

Po 1945 roku powieści piastowskie spełniały czytelne funkcje kompensacyjne i terapeutyczne, zawierały więc pewien ładunek resentymentów postkolonialnych. Powieści piastowskie doskonale wpisywały się chociażby w potrzebę ponownego wykreowania polskości (wpisania w kompleks symbolicznych i historycznych mitów i wyobrażeń) tzw. Ziem Odzyskanych, które niegdyś przynależały do monarchii piastowskiej. Utwory Karola Bunscha, Antoniego Gołubiewa czy Władysława Jana Grabskiego odpowiadały zarówno na zapotrzebowanie władz, jak i społeczeństwa, stając się elementem budowania fantazmatycznej wspólnotowej

narracji fundacyjnej (por. Lemann 2016; Lemann 2017). W pierwszym numerze czasopisma „Odra” (1945), Roman Lutman podnosił kwestię zmiany kształtu polskich granic, ich przesunięcia ze wschodu na zachód, konstatując że „tradycje historyczne tych ziem są tak odległe, że nie budzą w nas jeszcze żywego oddźwięku. Ziemie Zachodnie to pojęcie dziś jeszcze w nas puste. Zadaniem naszym jest nadać im nową własną treść” (Lutman 1945). Historyczna powieść piastowska miała za zadanie przypomnieć i utrwalić w świadomości społecznej odwieczną polskość Ziem Odzyskanych, oferując przy okazji wizję pełnej tryumfów przeszłości. Władze PRL w swej polityce kulturalnej często odwoływały się do epoki piastowskiej, czasów kiedy to państwo polskie stanowiło się w relacji do zachodniego sąsiada, Niemiec, a nie wschodniego, Rosji. Dlatego też w większości miast Ziem Odzyskanych ulice nazywano mianem królów piastowskich a PRL-owski orzeł biały bez korony był czytelnym nawiązaniem do orla piastowskiego.

Saga o Jarlu Broniszu Jana Władysława Grabskiego (*Zrękowiny w Uppsali, Śladem wikingów i Rok tysięczny*, wyd. 1946–47) ma wyraźny charakter kompensacyjny, czemu trudno się dziwić, biorąc pod uwagę okoliczności powstania utworu. Grabski w czasie II wojny światowej usłyszał od niemieckiego księgarza, że „Polacy nie potrzebują studiować! Wystarczy jeżeli uczeni niemieccy zechcą zajmować się waszymi dziejami” (Grabski 2015, przedmowa). Pisarz w przedmowie do *Sagi o Jarlu Broniszu* wyznaje: „Obrażone myśli skowytaly: Wasze dzieje Polacy. Wasze dzieje Polacy.... Nasze dzieje!!! Zajmowali się nimi Dytmary (...) zapewne mają prawo Francuzi krzepić się bohaterstwem swojego Rolanda, wolno Niemcom upajać się heroiczną legendą Nibelungów (...) Norwegowie mogą chwalić się pięknem bezkrytycznych sag... Tylko

Polakom nie wypada cieszyć się przeszłością. U nas to zaraz egzaltacja... megalomania. Dzisiaj im zabronione. Za późno wzięli się do inkaustu, by sami po swojemu spisywać na pergaminie pradawną cześć. Woleli niemo broczyć krwią, zaś krew wsiąka w ziemię bez śladu, i nieprawda, że utrwała się czerwienią maków. Dla pokonanych — za późno! Dziś, dziś, dziś!” (Grabski 2015, przedmowa). Powieść rozgrywa się w czasach panowania Mieszka I i Bolesława Chrobrego i jest poświęcona polityce północnej Polski, kreowanej między innymi przez mariaże siostry Chrobrego, Świętosławy (Sigridy Storady), z kolejnymi władcami skandynawskimi. W intencji Grabskiego powieść miała być ilustracją nie tylko tezy o tryumfach polskiego oręża nad żywiołem germańskim (a więc i skandynawskim), ale i przewag moralnych Polaków. Grabski chciał też osłabić lansowaną przez historiografię niemiecką od XIX wieku tezę o germańskim pochodzeniu dynastii Piastów. Być może dlatego pisarz zdecydował się określić swe dzieło mianem sagi, czyli staro-skandynawskiego, głównie islandzkiego gatunku prozy narracyjnej, którego nazwa wywodzi się etymologicznie od słowa *segja* ‘wypowiadać się’, ‘mówić’ lub ‘pisać’ (por. Lemann 2006). Sagi dzieli się umownie na królewskie, rodowe i legendarne, a w każdym z tych rodzajów współlistnieją narracja historyczna, kronikarska, z fikcyjną, przygodową. Te dwa tryby narracji rozdzielono dopiero w wieku XIX, niemal równocześnie z momentem intronizacji pojęć narodu i państwa narodowego. Grabski, odwołując się do nordyckiego gatunku przedhistorycznego, tworząc sagę o polskiej przeszłości piastowskiej, odpira w ten sposób niemiecki argument o niezdolności Polaków — i Słowian w ogóle — do kształtowania państwowości (por. Lemann 2016; Lemann 2017). W narracji Grabskiego, Bolesław Chrobry

już w czasie zjazdu gnieźnieńskiego wie, że jest królem, władcą równym rangą cesarzowi niemieckiemu, Ottonowi III. Koronacja w roku 1025 jedynie potwierdziła ten fakt.

Powieści Karola Bunscha, tj. *Dziękony skarb* (1945), *Ojciec i syn* (1946), *Rok 1000* (1961), *Bracia* (1976), *Bezkrólenie* (1979), *Odnawiciel* (1984), *Zdobycie Kołobrzegu* (1973), *Psie Pole* (1953) aż po *Przełom* (1964), układają się w czytelną kronikę dynastii piastowskiej, poczynając od pierwszych chwil panowania Mieszka I (*Dziękony skarb*), aż po ostatnie lata panowania Władysława Łokietka (do bitwy pod Płowcami 27 września 1331). Widać też wyraźnie, że Bunsch najbardziej interesują zasadnicze koncepcje piastowskiej polityki zagranicznej, zwłaszcza kontakty Polski z Niemcami. Pisarz ocenia piastowskich władców pod kątem tego, czy ich działanie przyczyniło się do wzmocnienia potęgi Polski, czy też przeciwnie, ich nieudolność spowodowała dezintegrację i zastój. W jego powieściach wyraźnie widać więc wpływ historiograficznej teorii „wielkiego człowieka” (I. Carlyle i in.), zgodnie z którą o losach narodów i państw decydują niemal wyłącznie decyzje jej władców, nie zaś czynniki społeczne czy gospodarcze lub geohistoryczne. Pisarz otwarcie deklaruje: „zawsze oceniam fakty pod kątem interesów Polski” i zdradza, że nie lubi postaci Kazimierza Wielkiego, bo to on „zaprząścił Pomorze, Śląsk” (Bunsch 1979).

Pośród powieści piastowskich największą siłą oddziaływania społecznego w latach powojennych miał cykl Antoniego Gołubiewa o Bolesławie Chrobrym (*Puszcza, Szło nowe, Złe dni, Rozdroża*, 1947–1956 i wydania następne, poprawione i zmienione). Aleksandra Chomiuk (1998) twierdzi, że dzieło Gołubiewa może być w tej mierze zestawione jedynie z *Popiołem i diamentem* (1947) Jerzego Andrzejewskiego. W kolejnych latach siła oddziaływania powieści

o pierwszym królu Polski spada i ma to związek zarówno z zasadniczym, niemiłym PRL-owskim władzom tematem utworu, czyli opisem chrześcijaństwa przenikającego do ludzkich serc, jak i bardzo hermetycznym, pełnym archaizmów i neologizmów językiem powieści. Pisarz postawił sobie za cel próbę rekonstrukcji czasów panowania Bolesława Chrobrego we wszystkich aspektach, w tym życia codziennego, paradygmatu kulturowego, mentalnościowego, gospodarczego, społecznego. Interesuje go nawet wpływ klimatu na państwo Bolesława Chrobrego. W efekcie dzieło Gołubiewa może być rozpatrywane w kontekście paradygmatu historiograficznego szkoły *Annales*, w tym koncepcji historii totalnej Ferdynanda Braudela.

Gołubiewa, podobnie jak Bunsch, interesują kwestie ziem północnych i zachodnich, od których faktycznie rozpoczął się proces historycznego scalania ziem polskich w rękach Piastów. Ponieważ Gołubiew nad swą powieścią pracował bezustannie, stale poprawiając poprzednio opublikowane tomy, kolejne wydania przynoszą nieco odmienny obraz przeszłości, ściśle powiązany z momentem dokonywania poprawek. W kolejnych tomach i redakcjach zabrakło wizji historii sienkiewiczowskiej, pisanej „ku pokrzepieniu serc”, dającej kojącą wizję dawnych tryumfów, która tak chętnie i łatwo rozgrzewa serca dławione rezydentem.

Do nurtu powieści piastowskich, obok *Srebrnych orłów*, można też zaliczyć inne powieści Teodora Parnickiego (*Tylko Beatrix*, 1962; *Robotnicy wezwani o jedenastej*, 1961) jednak przy zachowaniu świadomości, że bardziej niż problematyka polityki piastowskiej, interesowały go kwestie cywilizacyjne i te związane z przemianami paradygmatów kulturowych. Już *Srebrne orły* przyniosły radykalnie odmienną perspektywę od tej proponowanej przez Bunscha, Gołubiewa

czy Grabskiego. Parnicki opisuje młode państwo polskie (przełom X i XI wieku), jako poszukujące swej drogi w odniesieniu do wzorców kulturowych ukształtowanych na zachodzie Europy, przede wszystkim w Świętym Cesarstwie Rzymskim Narodu Niemieckiego. Wizja Parnickiego była niezgodna z linią polityczną i polityką historyczną władz PRL-u, gdyż nie eksponowała polityki zachodniej i północnej. Co więcej, Parnicki zdaje się zajmować radykalnie odmienne stanowisko w kwestii np. stosunku władców Polski do cesarzy niemieckich. Autor *Tylko Beatrycze* akcentuje fakt, że Bolesław Chrobry nie wywiązał się obietnicy przybycia do Rzymu w ślad za pielgrzymką Ottona III, a co gorsza, nie towarzyszył Henrykowi II Świętemu, kiedy ten sięgał po diadem cesarski z rąk papieskich. Bolesław, jako lennik cesarstwa (na skutek długotrwałych wojen z Henrykiem) powinien wiernie towarzyszyć swemu suzerenowi, co byłoby doskonałym pretekstem do uzyskania przez Chrobrego korony królewskiej. Pycha i brak pokory ze strony polskiego księcia miały negatywne skutki dla kraju. Taki wizerunek Bolesława Chrobrego spowodował, że w roku 1951 powieść została objęta zakazem cenzorskim, a w efekcie wycofano ją z bibliotek.

Powieść piastowska utraciła swój pierwotny impet wraz z końcem ery PRL. Jedną z ostatnich powieści piastowskich tej ery jest powieść o Władysławie Hermanie, napisana przez Jana Jerzego Piechowskiego (*Być przy ogniu*, 1986). Dowodem tego, że powieść piastowska wyczerpała możliwości aktualizacyjne po przemianach politycznych 1989 roku, jest wydawana w latach 1989–1990 trzynomowa powieść Zbigniewa Nienackiego *Dagome index*, znana też pod tytułem *Historia sekretna* (*Ja, Dago; Ja, Dago Piastun; Ja, Dago Władca* 1989–1990). Powieść ta została zlekceważona zarówno przez czytelników, jak i recenzentów i to

mimo popularności jej autora jako twórcy kultowych powieści dla młodzieży o przygodach Pana Samochodzika czy książek ocierających się o pornografię, tj. *Raż do roku w Skirolawkach* czy *Wielki Las*. *Dagome index* miała stanowić współczesną wersję *Nowej baśni* Kraszewskiego, dlatego też Nienacki w swej powieści piastowskiej sięgnął po elementy gatunkowe baśni i fantasy, wzbogacając je mocno eksponowaną erotyką. Powieść ta nie powtórzyła sukcesu cyklu o Panu Samochodziku być może dlatego, że na przełomie lat 1989/1990 wszystko, co kojarzyło się z obalonym właśnie systemem komunistycznym, było źle widziane. W latach 90-tych epoką bardziej nośną historycznie były czasy panowania dynastii Jagiellonów, co ma związek z intensywnie eksplorowanym w literaturze tej dekady tematem kresowym.

Na odrodzenie gatunku powieści piastowskiej należało poczekać do początku nowego milenium. Na skutek intensywnych przemian dyskursu historycznego i jego ponownego przybliżenia się do literatury pięknej, a także wymykania się dyskursu historycznego z rąk zawodowych historyków oraz kariery tzw. *histotainment*, ma miejsce postępująca hybrydyzacja gatunkowa powieści historycznej — a więc i piastowskiej. Obecnie do powieści piastowskiej zaliczane są utwory fantasy historycznej: cykl o wojnach husyckich Andrzeja Sapkowskiego (XV wiek: w Polsce panuje już dynastia Jagiellonów, ale powieści te opisują dzieje Piastów Śląskich, wciąż władających na Śląsku, który jest już jednak integralną częścią Królestwa Czech: *Narrenturm*, 2002; *Boży bojownicy*, 2004; *Lux perpetua*, 2006); cykl *Gwiazda Lucyfer*, *Gwiazda Wenus* o średnio-wiecznym magu Witelonie, pióra Witolda Jabłońskiego (okres rozbicia dzielnicowego: *Uczeń czarnoksiężnika*, 2003; *Metamorfozy*, 2004; *Ogród miłości*, 2006; *Trupi koronów*, 2007). Witold Jabłoński, wykorzystując

konwencję gatunkową fantasy historycznej, opisał w powieści *Słowo i miecz* (2013) historię buntu Masława (tzw. reakcja po-gańska). Co ciekawe, wymienione powyżej powieści łączą fantastykę ze znakomitym rozeznaniem w opisywanej epoce. Chodzi tu zarówno o wierność wobec przekazów źródłowych, jak i wobec opracowań historyków, dotyczących konkretnych wydarzeń. W odniesieniu do wyżej wymienionych powieści można mówić o strategii epickiej historiografii (por. Lemann 2008).

Do bardziej tradycyjnej postaci gatunku sięga w swej twórczości Elżbieta Cherezińska, autorka powieści *Gra w kości* (2010), poświęconej Bolesławowi Chrobremu i zjazdowi gnieźnieńskiemu, cyklu *Niewdziężalna korona* (*Korona śniegu i krewi*, 2012; *Niewdziężalna korona*, 2014) o losach Przemysła II, a także opowieści o siostrze Bolesława Chrobrego, Świętosławie (Sigrida Storada), królowej Danii, Szwecji, Norwegii i Anglii (*Harda i Królowa*, 2016). Powieści Cherezińskiej stanowią szeroko zakrojoną próbę rekonstrukcji przeszłości zarówno w zakresie obyczajowości, *mentalité* oraz życia codziennego, jak i mechanizmów tworzenia i umacniania państwa, psychiki władców, czy psychologii władzy. Powieści te są dobrze skomunikowane z najnowszymi badaniami historycznymi. Cherezińska proponuje fuzję historycznej powieści biograficznej (koncentracja na losach władcy) z panoramą życia społecznego i kulturowego.

Mniej uwagi dla strategii wierności prawdzie historycznej mają powieści przynależące do *stricte* popularnej odmiany powieści piastowskiej. Powieści takie eksponują nade wszystko wątek przygodowy i awanturniczy, a prawda historyczna jest poświęcana na ołtarzu poczytności. Historia staje się więc często jedynie atrakcyjnym kostiumem: Michał Krupa, *Janek herbu półkrony* (fantasy historyczna rozgrywająca się w czasach Władysława Łokietka; wyd. 2015);

Reginald Lance Ster, *Szlakiem Piastów. Ranek* (czasy Mieszka I, wyd. 2014); Piotr Dutkiewicz, *Legenda nieświętego Marcina* (legendarne czasy Słowian, wyd. 2014); Jan Izidor Korzeniowski, *Przypaść oblicze boga Dagoberta. T. 1 W poszumie dębów* (czasy Mieszka I, kwestia przyjęcia chrześcijaństwa i walki z kultami słowiańskimi, wyd. 2015).

Powieść piastowska, mimo pewnych wykazanych powyżej cech wspólnych, jest gatunkiem zmieniającym się dynamicznie, proponującym niekiedy bardzo odmiennie wizję prapoczątków Polski i jej funkcjonowania w średniowieczu. Większość powieści piastowskich skłania się ku wizji zakładającej ogromną świadomość polityczną piastowskich władców, którzy to, chociażby jak Mieszko I czy Bolesław Chrobry, decydując się na przyjęcie i wprowadzenie chrześcijaństwa kierowali się dalekosieżnymi planami politycznymi i znakomitym rozeznaniem geopolitycznym (Kraszewski, Grabski, Bunsch, Cherezińska). Taka wizja zgodna jest z historiograficznymi mitami genealogicznymi, mającymi za zadanie podkreślić konieczność dziejową jaką było powstanie państwa polskiego — od zarania dziejów silnego, suwerennego organizmu państwowego, odgrywającego znaczną (*to-utes proportions gardées*) rolę na ówczesnej arenie międzynarodowej. Nie brak też takich kreacji literackich, w których państwo polskie traktowane jest jedynie jako pionek na arenie międzynarodowej, rządzone przez władców, którzy dopiero muszą nauczyć się meandrów prowadzenia polityki międzynarodowej (Parnicki), lub takich, którzy nie umieli dostrzec narastającego sprzeciwu ludu wobec forsowanych nowych rozwiązań światopoglądowych, czy społecznych (Gołubiew, Jabłoński, Sapkowski, w niektórych utworach Bunsch). Nie brak też realizacji, w których prawda historyczna ustępuje czystej rozrywce, gdzie dzieje dynastii piastowskiej stają się jedynie sztafażem dla

fabuły o charakterze awanturczym, legendarnym, czy wręcz fantastycznym, bo opisywane w nich wydarzenia są niezgodne z prawdą historyczną.

W powieściach piastowskich, zróżnicowanych pod względem oceny początków państwa polskiego, decyzji konkretnych władców, historiozofii i natury procesu historycznego, sposobu podejścia do materiału źródłowego czy struktury narracyjnej i rozwiązań fabularnych, wspólne jest jednak przekonanie, że wysiłek włożony w próby rekonstrukcji czasów panowania pierwszej polskiej dynastii jest kluczowy dla świadomości historycznej Polaków.

NATALIA LEMANN

BIBLIOGRAFIA

- Bujnicki T. (1977), *Od „Krzyżaków” do „Srebrnych orłów”: ewolucja polskiej powieści historycznej o średniowieczu*, „Ruch Literacki”, nr 1, s. 41–53. – Bunsch K. (1979), *Czym jest prawda historyczna?* (rozm. A. Wcisło), „Gazeta Południowa”, nr 145. – Chomiuk A. (1998), *Antoniego Gołubiewa powieść o Bolesławie Chrobrym*, Lublin. – Chomiuk A. (2009), *Między słowem a przeszłością: strategie dokumentarne w polskiej powieści historycznej ostatniego półwiecza*, Lublin. – Dobrowolska D. (2013), *My o przeszłości. Przeszłość o nas. Problematyka tożsamości narodowej w dawnej i nowej literaturze polskiej*, Toruń. – Erll A. (2009), *Literatura jako medium pamięci zbiorowej*, przeł. M. Saryusz-Wolska [w:] *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, red. M. Saryusz-Wolska, Kraków. – Gołuński M. (2014), *Kim jest Zbroźło, czyli niesamowitość Piastów według Bunscha*, „Fa-Art”, nr 4, s. 45–58. – Grabski J.W. (2015), *Saga o Jarlu Broniszu*, Cz. 1 *Zrękowiny w Uppsali*, Zakrzewo (1 wyd. 1946–1947). – Kruszyńska A. (2007), *Średniowieczność w „Sądzie o Jarlu Broniszu” i „Rapsodii świdnickiej”* W.J. Grabskiego, „Przegląd Humanistyczny”, R. 51, nr 2, s. 73–96. – Lemann N. (2016), „Linia królewska Odry” — literackie strategie „pisanja narodu” na przykładzie sygnifikacji polskości Ziem Odzyskanych w powieści piastowskiej (od II wojny światowej do 1989 roku), „Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze”, z. 5, s. 87–110. – Lemann N. (2017), *Die königliche Oder-Neiße-Linie“ — literarische Strategien des „Writing the Nation“. Wie der Piasten-Roman die polnische Vergangenheit der Wiedergewonnenen Gebiete konstruiert (vom Zweiten Weltkrieg bis 1989)*, „Germanoslavica. Zeitschrift für germano-slawische Studien”, vol. 28, z. 1–2, s. 179–201. – Lemann N. (2008), *Epicka historiografia we współczesnej prozie polskiej*, Wydawnictwo UŁ, Łódź. – Lemann N. (2006), *Saga* [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków, s. 665–669 (wyd. 2, Warszawa 2012, s. 975–979). – Lutman R. (1945), *Nova rzeczywistość*, „Odra”, nr 1, s. 1. – Malinowski J. (1972), *Starożytność i średniowiecze w powieści historycznej dwudziestolecia międzywojennego* [w:] *Z problematyki gatunków i prądów literackich XIX i XX wieku*, red. nauk. t. Jerzy Konieczny, „Prace Wydziału Nauk Humanistycznych. Seria B / Bydgoskie Towarzystwo Naukowe”, nr 7, Warszawa, s. 39–83. – Nowak M. (2009), *Koncepcja dziejów w powieściach historycznych: Teodor Jeske-Choiński, Zofia Kossak, Hanna Malewska*, Lublin. – Pytlos B. (2005), *O powieściach historycznych Zofii Kossak*, Katowice. – Ruszczyńska M. (2014), *Anarchia i sielanka: dwie wizje słowiańszczyzny w powieściach historycznych J.I. Kraszyńskiego* [w:] *Kraszyński i wiek XIX*, red. A. Janicka, K. Czajkowski, P. Kuciński, Białystok, s. 487–500. – Sepkowski A. (2001), *Piastowskie początki w polskiej powieści historycznej 1945–1990*, „Studia Słowiańszczyńskie”, T. 2, s. 47–68. – Surowiec K. (2005), *Dyskurs ze współczesnością. O postaciach władców w powieściach piastowskich Karola Bunscha*, „Tyczyńskie Zeszyty Naukowe”, nr 1–4, s. 113–125. – Surowiec K. (2007), *Historiografia Karola Bunscha* [w:] *Literatura i język, wczoraj i dziś*, red. E. Blachowicz, J. Lizak, Rzeszów, s. 209–222. – Wyka K. (2003), *Powieści piastowskie* [w:] *Pogranicze powieści*, (1 wyd. 1948), Kraków, s. 274–316.